

PLENTZIKO BANATASUNA, XIX GIZALDI ERDIRANTZ J. KRUZ DE RENTERIAREN SERMOI LIBURU EZEZAGUN BATEN ARABERA

José Mª Etxebarria - Lino Akesolo

Euskaltzaindiko Dialektologia Batzordeko Idazkaria - Hizkuntzalaria

1.- Egilea

1.1. - Sarrera

1975ko udazken eta neguan eta 1976ko udaberrian «Etnografía de Amorebieta - Etxano-rako» datoak batzen ibili nintzan José Miguel de Barandiaran Jaunaren itaunak jarraituz Esan eustien Zornotzako Epaltza auzoko Torre baserrian liburu zahar batzuk egozala. Baserri horretan Kasilda Zugaza bizi zan. Andre honen loba bati eskatu neutsan liburu horreik begiratzeko. Begiratu zituen eta bat eskuz idatzita egoan eta euskeraz. Berak hartu liburu hori eta erakutsi eustan. (a)

1.2. - Egilearen bizitzaren barri batzuk

Liburu honen egilea Juan Cruz de Rentería zan. Lino Akesolo hasi zan bere bizitzaren barri batzuen bila. Baina ez eban aurkitu bere jaiotza agiria. Geroago Altzibar jaunak 1983-IX-25an, Euskaltzaindian aurkeztu eban lan baten irakurri eban jaiotza agiri hori. Pedro Juan Cruz de Rentería Mungian jaiotzean 1804ko irailaren 14an eta hurrengo egunean bataiatu eban. (b)

Izen hau lehenengoz bateo liburuan agertzen da Santa María de Gorlizko «beneficiado» eta abade lez 1832ko irailaren San eta bere aurreko Jacinto Olagibel abadeagaz naste agertzen da.

Gero Pedro Krisólogo de Saratxaga «bene-

ficiado» eta abadeagaz naste agertzen da. Hilen liburuan bere izena aurrenengoz 1832ko bagilaren 18an agertzen da. Jacinto de Olagibel 1848ko maiatzaren 11an hil zan, 68 urteagaz. Juan Cruz de Renteríaren izena askenengoz hilen liburuan agertzen da 1874ko maiatzaren 19an. Eta hiltzen da 1874ko maiatzaren 31an bat batean, 70 urteagaz. Hau da bere eriotza agiria: «Día 31 de Mayo de 1874 se enterró en esta parroquia (Górliz), el cadáver de don Juan Cruz de Rentería cura y beneficiado de ella, de edad 70 años de una muerte repentina por lo cual no recibió los santos sacramentos. Y para que conste firmo, Dionisio de Undabarrena».

Aita Uriartek beste barri batzuk ere emoten deuskuz Juan Cruz de Rentería, Gorlizko abadeari buruz bere L. L Bonaparterenganako eskutitzetan. (c)

Behar bada Aita Uriartek deitzen deutso «único escritor de aquella comarca» bere dotriña ezagutzen ebalako. Baina bere eta A. Estartaren eritxia dotriña honen euskerari buruz ezezkorra izan zan. Eta behar bada horregaitik Renteriak sermoi liburu hau «liburu» izena berak emoten deutso— ez eban inoiz argitaratu Dana dala, sermoi liburu hau ezezaguna eta argitaratu bakoia ezan ez ganera, esan daiteke Plentziko euskera ezagutzeko lekuko hobegoa dala Bonaparterentzat egiten beste hizkuntza batez hainbestean kutsatuta itzulpena ez dalako, egilearen lana baino. Bestalde sermoiak literatura didaktikoa dira eta arrazoizko da

a) Esku idatzi honek badauka bere historitxoa... Aurkitu nebanian ez nintzan bapere aitua texto zàharretan eta Euskalherrian ezaguna dan bati telefonoz bere iritxia eskatu neutsan. Esan eustan holako sermoi liburu batek ez eukala garrantzi handirik. Eta bakean itxi neban liburu hau 1982 rarte. Orduan pentsatu neban XIX gizaldi erdi inguruko liburu ezezagun eta argitaratu bako batek baeukala nahikoa garrantzi, ordu batzuk azterketan emoteko. Eta holan ekin neutsan zeregin honi.

Kako artean agertzen diran zenbakiak esku idatziko orrialdearen zenbakia adierazten dabe. Oharrak kako artean dagozan hizkiekaz azaltzen dira.

b) Bateo agiria:

«Pedro Juan Cruz de Rentería

En quince de septiembre y año de mil ochocientos y quatro yo, Dn. Vicente María de Ybarra, Presbítero Beneficiado de estas unidas Yglesias matrices de Santa María y San Pedro de Munguía y sus filiales de Larrauri y Meñaca con permiso del cura Párroco de estas dichas Yglesias matrices Baupiticé aun (sic) niño a quien puse por nombres Pedro Juan Cruz, que según la jurada declaración nació a las siete y media de la noche antecedente: es hijo legitimo de Manuel de Rentería, natural de Plencia y María Josefa de Landesa natural y vecinos de Esta: sus abuelos Paternos, José de Rentería ya difunto, natural de Baquío, y Josefa de Ormaza natural de dicha de Plencia y vecinos que fueron de ella; Maternos José de Landesa y María Antonia de Goyri naturales vecinos y feligreses de esta de Munguía: Padrinos Pedro Antonio de Bolibar y Vicenta Isidora de Bolibar residentes en esta a quienes advertí el Parentesco espiritual y demás obligaciones que contrajeron en cuia fe firme

Dn Vicente de Ybarra»

c) BRSVAP, XIV, 1958,422 y 424.

eskualdeko euskeran egotea. Azkenez Rentería jaunak bere abade bizitza guztia Gorkizen emon ebalako pentsatu geinke bere euskera nahikoa bardintsua zala herriko euskeragaz.

1.3. - Eskuidatziaren deskribapena

Baina liburua zelangoa da? Renteriak berak izen hori ipinten deutsalako.

200garren orrialdean, sermoiak amaitu ostean holako gehigarri bat sartzen dau: «Liburu onec dequesan asuntu edo escritoan aurquituten bada fede edo ellexa (sic) ama santeac irecasten daben contraco gauceric declarauten da dala vorondates contracoa eta ipini espalice legues rretrataric (sic) lotu. Juan Cruz de Rentería».

Kartoizko azalak ditu eta neurri honeik: 21 x 15,5 cmt. Lehenengo orrialdean izen bat eta fetxa bat agertzen dira: Juan de Gortazar, 1864. Gero orri zuri bat dator eta bertan nabaritzen da «marca de agua» deritxona. Gero hurrengo bi orrialdeetan eskuidatzi honen aurkibidea eta edukiak datoz. Hurrengo orrialdeak 1 zenbakia dauka eta holan jarraitzen dabe orrialdeak 232 arte. Beste orrialde bi dago zenbaki barik.

Orrialde honeitako idazkera eta aurrekoe-na bardina da baina hemen ez da agertzen izenik amaieran.

Sermoietan lerroak orrialde bakotxean 28-tik 33era doaz. Baina 201garren orrialdetik 234-ra, lerroak gehiago dira: 39tik 40ra bitartean.

Egilearen idazkera oso osorik erderakoa da. Bokalen artean *i* eta *y* berba bardinean erabilten ditu: *ylgo*, *ilteco* (2). *U*-rentzat *u* eta *v*. Kontsonanteen artean, *k*-rentzat, *c* eta *qu*: *deuquelaco* (1).

G-arentzat: *ga*, *gue*, *gui*, *go*, *gu*, erderaz legez: *guisonac* (2).

H mailegu berbetan agertzen da: *honrrea* (54) eta *horma* berban.

Nahasketa osoa dago txistudun frikari eta afrikatuetan:

z: *Ynos* (1), *meastu* (2), *lucetutia* (2), *acie* (35), *cetan* (3)

s: *zurre* (2), *ondazunec* (54), *Jesucen* (55)

x: *guesoa* (2), *casacas* (34)

tz: *zarzaroan* (1), *galzuen* (1), *eriocea* (2), *auz* (3), *zorosat* (15)

ts: *aceguin* (3), *deuzo* (8), *direuco* (10), *eucen* (49), *auce* (4)

tx: *bacochac* (8), *chocho* (15), *guichicoa* (22)

j: *Elegidu*, *magestade* (13)

Puntuasino markak eta hizki nagusiak lege barik erabilten ditu. Berba batzuk artezean erderatik hartzen ditu: *satisfacciñoa*, *ametaco*, *vistea*, *socorrue*, *emparetea*, *ovedencie*, *subditue*, *varoi*, (62-63).

2.- Plentziko banatasunaren bereizketa batzuk

2.1. -Fonetika

Bokalen artean ez dago gauza berezirik gaurko bizkaieragaz konparatuz. Ez dago bokal luzerik. Idazkeran agertzen danetik, diptongoak orain lakoak dira. Dana dala, diptongo batzuetan *au eu* bihurtzen da: *Deu* (1), *comulgeu* (1). Kontsonanteen artean *ll* agertzen da, soinu hori egoalako banatasun horretan. *ñ* idatzita agertzen da, nahiz eta batzuetan nahastuta agertu *ñ* eta *n*, idazlearen hutsagaitik. (d)

Txistudun frikarien artean nahasketa zegoen, mintzatzaileen nahasketa adieraziz.

Gauza bardina gertatzen zan txistudun afrikatuekaz. (e). *Angeru* forma agertzen da mailegu hitzean (167, 154), *aingeru* formaren parean, beste bizkaierako banatasun batzuetan *Crucean* (113, 154) forma bere agertzen da hemen, beste bizkaierako banatasunetan *kurutze* eta *kurtze* agertu arren.

-kg- taldea idatzita behintzat agertzen da: *buruecgaiti* (151).

Agertzen diran sandhiak orain lakoak dira: *estabela* eta *estauquela* (1-2); *espadogus*, *espada* (199); *euqui* *estabenic* (201) *esteucela* *zor* (203).

2.2. -Morfologia

Mugatzaillearen gora-behera. *e/a* zalantzaz agertzen da, behar bada -i- eta -u- aurrean dagozalako: *arriec* *gauce* *ascoren* *esaupide* *baga* (201) *veguiec* (201), *escritura* *sagraduec* (1); *gustiec* (5); *glorie* (3); *peligrue* (2); *acie* (35); *errue* (199). Baina, bere oya (158), *gogoa*

d) Esate baterako: *ceure* *oñetan* (150), *yñes* *eraguin* (164), *erlegiño* (213), *oyñac* (32), *jaten* *imiñi* (152), *ceyñec* (35), *diño* (59), *ondo* *eguiñec* (59), *baño* (60), eta asko gehiago. Baina agertzen dira beste honeik bere: *obligacinoac* (60), *oynece* (32), *ynondic* (32), *ecinic* (177), *crisinauac* (150), *eguinic* (167), *oracinoac* (33).

e) Hemen nahasketa idazkeran osos da: *guisonen* *lelengo* *maezu* *icetea* (59). *nondic* *datocen* (60), *alabanzaco* (59), *ze* *zorioneco* (60), *landaranzat* (59), *deadarres* (62), *zor* *deudena* (60), *penitenciado* *aldaza* *igarorik* (155), *gustis* *osaszue* *dala* (30), *enzuten* *badeucegu* (204), *bere* *acean* (150), *zucen* *gorans* *yoan* *deiten* (60), *emon* *eucen* (62), *emon* *badeuzo* (203), *beragas* *igoaric* (62), *zor* *deuce* (59). Zerrenda luzatu daiteke.

(2), echean (1-2) jangoico eguiascoa (202). Aldaketa hau berba hasieran bere edo berba barruan agertzen da: *yquesi*, *itendu*, *ikasi* eta *itandu*-ren ordez.

Deklinabidea. *Nondik* kasoan amaierako *k* galtzen da (f). Kaso bardinarentzat-rik atzizkia agertzen da: mendiric bera (105), bere porcinoric (66). Norengandic: maezueganic (57), lagun charraganic (57). Nogaz, bizkaieraren bereizgarria dana singularrean eta pluralean: alviste ceruticoagaz (154), emecumeacas (185).

Aditz laguntzailea.

Oraingo formak agertzen dira baina baita beste forma bat bizkaieraren barruan gaur ere erabiltzen dana: *deude* (32), *euden* (154), *d/r* aldaketagaz (esan *deure/euren*). Laguntzaile hau agertzen da gaur bere Arratiako banatasunean eta Gernikakoan. Honetan diptongoa galduta: *dere*, *eren*.

Aditz soilak.

Aditz soil edo sintetiko honeik agertzen dira jokatuta: *egon*, *entzun*, *eritxi*, *eroan*, *etorri*, *euki*, *ikusi*, *irautsi* (*decir*): orduko Plentziko banatasunaren lekuko, baina gaur ahozkoan galduta dago: *beraz dacuz* (302), *estacusgus* (25), *Antonioc direuco* (163), *baya danzu cerutico deadar bat* (19).

Aditzen atzizkiak.

Aditz perifrastikoak ekintza bat adierazteko *-ten*, *-tan* atzizkiak erabiltzen dituzte eta ez *-zen* atzizkia: *aurquituten da* (63), *estadue artuten* (63), *adoretan bacituen* (201).

2.3. *-Lesikoa*

Izenordeak.

Euren forma agertzen da bizkaierarentzat bereizgarria (61). *Izenordearen* forma intentsiboa izenorde arruntaren lekuan: *ceuen bu-ruecgaiti* (151), *ceuen seme alabac* (59).

Adjetiboak.

Banatasun honetako bereizgarriak: *coxo* (161), *chiquerra* (161) eta ez txiki; *deunge* (60, 151,299). Beste euskal berba batzuetatik erato-

rriak: *erri anchineco* eta *orainzucoetan* (202), *lecu ereguiec* (152), *bazar nastuec* (58) asagoco errietan (117); *sari emozalle* (51); *alviste ceruticoagas* (154). Erderatik artezean hartuta: *esti maravilloxoagas* (161), *errecapeligrosoa* (228); *ce letrasco dan ciencieri* (226).

Izenak

Batzuk banatasun honek bereak ditu eta ia ez dira agertzen beste bizkaieraren 9 banatasunetan: *estarric* (35), *araguie* (155, 35, 28, 199); *emacumecas* (185) *ayoz bat* (2); *yñude batec* (63); *maezu* (59); *uguesa* (160); *anaje* (33) *pipe-tea* (37); *alberriec* (151); *ydune* (151, 154); *edoi batec* (154).

Aditzak:

Apainduric (167-168); *ytendu baric* (171); *yrezarturic* (1-2) *jasongo yaquen* (59); *sendatu* (153); *vetatu*, *bete* aditzaren ordez (149); *virel -du*, *bialdu/bieldu* aditzaren ordez (211); *ville-tuteco* (21 1) *eragosten deuso* (226), *acetuteco* (185).

Partikulak.

Gaurko ahozko bizkaieran erabiltzen ez diran bi dagoz: *oi* eta *ece*: *aurquitu oi den peligruen* (176); *fruturic ataraco ece ebalaco* (177, 170).

2.4. *Egitura sintaktikoak*

2.4.1.- *Koordinaketa egitura*

Kopulatiboak *eta*, *ta bada* partikulekaz: *emon eucen angeru batec guibela eta beragas igociric / /*, *emon ayteri vistea* (63). *Alper-ric bada cansauco dire / / justiciec carcelan eta Maezuec escolan* (60) (g)

Adbertsatiboak *baya*, *espada*, *baite* partikulekaz: *eta aurquituco dire uri eta albo erriec gaucen ascoren esaupide baya, baya ez Jaungoicoaren ezaupide baya* (201).

Ez nigati negarric eguin espada ceuen bu-ruecgaiti (151).

Ez bakarrik euren seme alabacgana, baite onen seme alabacgana bere (61) (h).

f) Kaso honetan sarritan *-k* galtzen da, *-ti* *-tik* atzizkiaren ordez: *munduen asierati* (34), *lapur bacuc guisona bide erleti aldendu* («camino real» 32), *deadar eguiñegaiti* (32), *urten eban purgatorioti* (32), *cascas campoti* (34), *bere catean aspiti libreu* (154), *cruceti bera* (149). Galduta ete egoan *ba* *-k* hau Plentziko banatasunean?

g) *Ygaroric Abram* esan dirian errietara, eta *amar justo eurretan aurquitu eceituelaco*, *Jaungoicoac auz viurtu cituen Sodoma* eta beste erriec, eta *salvau Lot* eta bere esposea (99).

ezarri Cristiñauac ceuen gogoa nora gure eta lecu gustien aurquituco dozue ilteco peligrue (2)

ayoz bat escuetan zeyñegas ulertuten emon gure daben, estabela munduco gaucen jasten eta estauquela yños lecu segururic, echean campoan, eta guisona aurquituten dan lecu gustian deuelaco ilteco peligrue (1-2)

gustis chiquer eta eceresa da mostacearen acie (35)

eriocea aurrera doa, zurre metu, [.....] eta veguiec zarraturic erioceac eguin deu bere biarra (3)

exemplu charrecoa Herodiana (sic) eta *bay bere alabea bere, ceinec escatu eban bautistearen vurue* (61).

h) *erleginoa* [.....] *zein dan compendio chiquerra verbatan, baya neurribacoa dequesan misterio eta sentencietan* (226)

Disjuntiboak eta partikulagaz.

Gurasoan vecoqui illun edo arguie gueya-go dalaco umearen vicocean aci on edo deunguia ereiteco, gurasoac bere escarcean yrecasico gauce on edo charra, igaroco da, es bacarric euren seme alabacgana, baite onen seme alabacgana (61).

2.4.4. Menpekotasun egiturak

Menpekotasun egiturak bereizteko kon-tuan hartuko dogu esakuntza baktxaren adie-razia, nagusi eta menpekoarena, eta horregaz batera agertzen diran aurrizki edo atzizkiak, baina azpimarratuz esakuntzaren adierazia. Eskuidatzi honetan agertzen diran —menpe-kotasun egiturak honeik dira: Kausalak, kon-paratiboak, osagarriak, kontzesiboak, baldin-tzazkoak, kontsekutiboak, helburuzkoak, eraz-koak, erlatiboak eta denporazkoak.

Menpekotasun egitura honeik atzizki eta aditzaren bitartez egiten dira; baina baita partikulen bitartez.

Menpekotasun kausala: - LAKO + esa-kuntza nagusia edo alderantziz: jasoten jacalaco araco Noen casati urtenico usoari jasonecoa (34) (i)

Menpekotasun konparatiboa: esakuntza nagusia eta menpekoa *legez* partikuiagaz:

Jarriric guisona espillu baten aurrean, gorpucen irudie presentaute jaca (sic, jacon izan behar leuke) legues, jarriric Jaunaren

aurrean gure arimea, da jaungoicoaren irudie berbera. (99) (j).

Menpekotasun osagarriak: -LA eracuciric /...../ erlegiñoa dala jaungoicoaren escutic urtenic (5) (k).

Menpekotasun kontzesiboa: - GAITI (GAI-TIK) + esakuntza nagusia: guisonac ez ezautu eguinegaiti esta importa, Jaungoicoac dacuz guisonan vioza (225) (l).

Baldintzazko menpekotasuna: Aditza baldin eran, atzean daukala baldintzaren ondorioaren esakuntza:

Eta bere errazoayagas zartuco valiz Jaunaren revelaciñooco misterioac estudietan, ecer es leque iquisico, eta bay asco galdu (226).

EZKERO partikula + esakuntza nagusia:

Cein da bada yzozac ocitu eta gogortuegaiti guisonan vioza erlegiño eguiascoaren chinguerrac ucutu esquero, verotu varic lotuco dana? (213) (11)

Menpekotasun kontsekutiboa: Esakuntza nagusia + AIN MODUTEN ZE; baya aci chiquer onegas lurrera ezarriric, ateratan ditus Jaungoicoac zustrai zendo eta errama andiec ain moduten ce, chori baten estarric betatuteco estan aciegas eguin daroas Jaungoicoac chori asco egoteko arramac (35) (m).

Helburuzko menpekotasuna: - TEKOKO + esakuntza edo alderantziz.

Baya artu gure espadogus sacramentu onac, pecatuen il eta condenetan bagara, esta ceruco medicuen errue, espada condenetan danan errue (199)

Esta aurquituco Maria Santissima baño gracia gueyagoco Criaturaric mundu onetan, baya euren guraso Juaquin eta Anac [.....] eroan euden Maria Jerusalengo Templure (60).

i) Esta estozue aurquituco euretan distinguietaco señaleric, gustiec erioceac bardin ychi dituelaco, gustiec neurri bateti igaro dituelaco (5).

Jaungoicoaren contraco agindue zalaco, Faragonen alabeac aguindu eban yñude batec mutillau astea (63)

Chinaco salvajeen artean estabela aurquitu, Jaungoicoaren ezaupideric esteuquen bat, ofreciduten dituelaco euren sacri-ticioac cerueco espiritu dan divinidadeari (202)

siñisquera edo fede au aurquitu dalaco, humanidades aurquituco le

j) gach edo trabajuren bat badator modu orretaco echera, laster Jaungoicoac ezarrico dabela socorru, Toviacen echera ezarri eban legues (96).

k) Jaungoicoak [.....] guisonari rrevelau deucecela etorceco demporan jasongo cirian misterioac (34 -35)

bere troncotic etorrico zala mundure emacume bat (35)

zeyñegas ulertuten emon gure daben estabela munduco gauceac jasten eta estauquela yños lecu seguriric (1 -2)

ericoea zor daben guisonari, ondo ilteco medioac artu daguicela (3)

eta munduec dino: Jaungoicoac glorie emon deyola (3)

etocen demporatan seme alabac euren gurasoen consentimentu baga, pausoric eguin estayela (63)

l) guisonac ez ezautu eguinegaiti esta importa, Jaungoicoac dacuz guisonan vioza (225)

cein da bada yzozac ocitu eta gogortuegaiti guisonan vioza, erlegiño eguiascoaren chinguerrac ucutu esquero, verotu varic lotuco dana? (213)

Desgracies egonagaiti guisona Jaungoico guzurrecoac adoretan, es orregaiti, errazoisco dan humanidadea, Jaungoico eguiascoaren ezaupide baga aurquitu icen da (201)

baya pecatu onegas aurquitugaiti, erriec nocic peitean igaroten ciriala Jaungoico eguiascoa adoretan (202)

ll) baya artu gure espadogus sacramenta onac, pecatuen il eta condenetan bagara, esta ceruco medicuen errue, espada condenetan danan errue (199)

eta bere errazo yagas zartuco valiz Jaunaren rrevelaciñooco misterioac estudietan, ecer es Leuque iquisico, eta bay asco galdu (226) zuri fortune andiec emon baneuzucen, san euecas pobria socorrietaco (97)

m) Deuteronomio (sic), Ecclesiasticu, San Mateo eta San Marcosen evangelioetan dagos deadarres: gurasoac ametaco, ain moduten ce Jaungoicoac bere urrengo, gurasoac ametea gure deu. (62)

Esakuntza nagusia + aditza gurarizko eran. Aditza gurarizko eran + TZAT + esakuntza nagusia.

Jaungoicoac izaitea emon badeuzo erra (zoi) zoisco dan guizonari, da, / / gero ceruen gocetan Jaungoian (sic) betico egoteco (59)

Bacochac bada eguin beique aleguiñe, /../ gure oraciño eta sacrificio sant egas alcanzau daguien eimbet laster Jaungoicoa gocetea (34).

Guc bere arerioari parcatu eta mau dai-gunsat, Jesucristoc, etocen demporataraco emon cituen arrigarrisco exempluec, parcatu-ric bere pasiño santue emon eucen judeguei (53-54) (n)

Menpekotasun modula: - RIK + esakuntza nagusia edo alderantziz. Esakuntza nagusia + + menpekota + -LA edo alderantziz. Alviste onegas iqueraturic guisona, urteten deuzo vecoqui eta gorpu gustien ycerdi oz eta larriec (3).

Eta Jose aurquitu biar servietan asagoco Errietan bere ugasa andrea ereguico falso testimonioagas, calabosoan egon biar, cate, gose eta egarrie lagun dituela (117) (ñ).

Erlatibozko menpekotasuna atzizkiekaz:

- N
- NIKO (a) -NEKO (A)
- KO

Erlatibozko menpekotasuna partikulagaz: ZEIN. Eracuciric guisonan espiritusco egarrie amataten daben erlegiñoa dala jaungoicoaren escutic urtenicoa, cein dan compendio chique-rra verbaten, baya neurrebacoa deuquesan misterio eta sentencietan (226) eta orregaitic urten eban purgatorioti, bere nebac ezarrico berrogei mesan frutuegas (32) (o).

Denporazko menpekotasuna: - (N) IAN + esakuntza nagusia edo alderantziz. Partikulak+ aditz jokatu bakoa. Esakuntza nagusia batzue-

tan partikularen aurrean doa, beste batzuetan, atzean.

Gehien erabiltzen direnak, *ORDUKO* eta beste bat bizkaieran bakarrik agertzen dana da: *ARIK ETA... ARTEAN*.

San Vicenten arrebiac purgatorian egoa-nian beresat ecer ecin egueiban legues (32).

Espauco gure arimeac pecatu mortalic eta bay euren zor, edo venialic imiñico gaitu purgatoria aric eta zor gustien zastispadeciñoa (sic) emon artean (32).

Orregaiti guisonac mundu onetan aguertu orduco, lelengoco bierra deu negarra (1)

Amaitzeko hiru ohar egin gura neukez. Lehenengoa eskuidatzi hau bizkaieraren banatasun baten lekukoa dala ezezaguna eta orain arte argitaratu bakoa. Ganera joan dan gizaldi-ko Plentziko banatasuneko material askorik ez daukagu Renteriarean dotriñatik eta sermoi liburu honetatik kanpora.

Bigarrena: beharbada Renteriak saio barri bat egin eban orduco sermolarien artean, Mar-kinako euskeraren eredia itxita bere Plentziko banatasunekoa jarraituz sermoietan.

Eta azkenez eskuidatzi hau eskola handi bako pertsona batzuk gorde dabe gaur arte gure herri honetan, beste batzuk artxibo pape-
rak pisura saldu dabezan bitartean. Beharbada endino baserrien bateko kamararen baten agertu daitekez honen antzeko paperen batzuk.

ERANSKINA

3.1. *Jesucristo ceruetara ygon ebanecoa (153) Exordioa.*

Ellexa (sic) ama santeac urte gustien cele-
bretan dituen Jesucen misterioetan cristiñaure (sic) vioza batean poztu, eta bestean tristetu doa: Jayozaco misterios celebretan danian,

- n) Escritura sagraduec eriocea iminten deu pinteruric vegui бага, guri ulertuten emoteco: ycusten estabela (1) bacochac bada eguin beique aleguiñe, [.....] gure oraciño eta sacrificio santuegas alcanzau daguien aimbet laster Jaungoicoa gocetea (34)
- ñ) eracuciric guisonan espiritusco egarrie amataten daben erlegiñoa, dala Jaungoicoaren escutic urtenicoa, (226)
- o) Igaro ceuen gogoagas orraco egun baten zuen gorpucec estalduric lotuco dirian sepulturetara (4) cer bada eguin jaco araco aberas errietan berac gure daben gustie eguiten ebanari (5) jasoten jacalaco araco Noen casati uretenico usoari jasonecoa ceinec aurquitu ece ebalaco ceseas campoti non lotu viortu casara (34) Jaungoicoac munduen acierati, guisonari rrevelau deucecela etorteco demporan jasongo cirian misterioac (34 - 35) bere troncotic etorrigo zala mundure emacume bat ceñiec zapalduco eban lelengoco emacume Eva engañau eban sierpian vurue (35).
Eta lau mine urte garrenian Maria pecatu originalaren marchabaga munduen agerturic, ceñiec zapaldu eban infernuco sierpiaren vurue (35)
Jesusen ycen gozoa ceñiec esan gure Jaben Salvadora (137). Ayoz bat escuetan zeyñiegas ulertuten emon gure daben, estabela munduco gaucec jasten eta estauquela yños lecu segururic (1)

poztu, icusiric etorri zala gure arimen Redentorea; pasiñoico santuco (sic) misterioan, tristetu, ycusiric Jesus crucean yl sala gugaiti; ascensinoco misterioan poztu, eta tristeturic lotuten da cristiñauan vioza; tristetu Jesucec mundu onetati alde eguinic, umezur lotuten gariialaco, eta poztu guganic aldenduagati, ceruen bere aytegas gure abogadu eguinic lotu zalaco.

Sarrera

Goituric Jesucec bere pasiño santuegas demoniñoan poderioa eta yqueraturic ychi judeguec bere vixtute edo errexurreciñoagas, ceruetara igon arteco demporan, sarri presentau cen bere ama eta bere discipuluecgana, ychiric euren ganera ellexea governau, erlegiño santuen acie mundu gustien zavaldeutea; prometidu eucen: euecgana etorrico zala espiritu santu jauna, eta berac euren miñec liberaldu mundu gustico verba generoa eguiteco, eta sendatu viozac, genero gustietaco trabajuec igaroteco (154). Elduric ceruetara igon bear eban egune, daroas ama santea eta discipuluec Olivete erichon mendira, eta emonic ascanengo (sic) vendeciñoa bere oyñen señalear ychiric arri baten ganian, igon eban ceruetara, jarri ayta- ren alde escumati yñoc baiño gloria gueyagogas eta lotu bertan gure abogadu eguinic. Orregaiti poztu biar deu gaur gure viozac. Estalduric Jesus edoi batec, apostolu eta euecas bertara joanecoac cerure adi egosan; zabaldu- ric ceruec datos euecana angueru bi eta direu- que: Galileotarrac, ¿ceren veguire zagoce oraindio cerure adi? Ygon dan zuen maezuec ceruetara, berac bada promeditu deuzuen moduen, virelduco deu zuecgana Espiritu San- tu jauna, bere promesac beti cumplidu dituelaco. Angueruen alviste cereuticoagas consolau- ric, apostoluec alde egin euden Oliveteco menditi eta igaro cenaculu edo afal leure.

Judit emacumeac Holofernesen idune evaguiric, alabanzac emon beucesan Betuliaco uriec, Juditeri, Holoferneceen persecuciñoiti libreu, eta Jaungoico eguiascoari adoraciñoa aurrera bere emoteagaiti, ¿ce alabanzac emon biar esteucegus Jesuceri, bere pasiño santue- gas ynfernucio Holoferneceen persecuciño, bete catean aspiti libreu eta berac zarratuco ceruco ateaac justo dan (155) arimeanzaco Jesusec gaurco egunes zabaldu cituelaco?.

Jesucristoc bada igon eban ceruetara yn- fernu, eriocea eta pecatue goituric; guc bere ceruetara ygon gure badogu, biarrecoa goitu- tea gueure arerio, demonino, mundu eta ara- guie. Jesus (sic) ygon eban ceruetara Oliveteco mendien punteric, eta aldaz andie igaro; guc bere gure badogu igon ceruetara bearrecoa da penitenciaco aldaza igaroric, virtuteco mendien puntera igarotea.

Eragocinsa

Cristinauac: Jaungoicoac icetea emon ba- deusco (sic) da mundo onetan bera servidu eta ceruen betico bere magestadea ycusteco, one- taraco jarraitu biar deucegu Jesucristo mundu onetan eravillico pausu santuei: humildade, pacienci, ovedenci, caridade, eta castidadeco vide santuen, aurquitu daigun euecas Jesus betico ceruen gocetea.

3.2. Eracusten da Jaungoicoaren ganeco egote edo existencia eta bere anditazune (201).

Lelengo articule

Jaungoicoa da geuce gustiei icetea emoni- coa, orreigati izaite aciera, eta acavubacoa, ceinec diñoan: Neu nas icaite necesidadescoa eta iñoganic etorri bacoa-ego Yehobaj Esod. c 3, V, 14: au de Nire icena eternidade gustien, nasalaco gauce gustien lelengoco causa —Causa causarun—.

Jaungoicoaren eternidadetico aurquitute edo egotea, eracusten da humanidadeac dem- poraric ucie eguin baric, bereganico equi daben siñistuteagas, eracusi munduei, deu- quen ordena eta edertazunegas. Estago erri bet, anchinecoa icenagaiti, divinidadearen ezaupideric equi estabenic: zavaldu veguiec lurrera, eta aurquituco dire uri eta albo errie- c gauce ascoren esaupide baga, baya ez Jaungoi- coaren ezaupide baga: Ciceron eta Senecac egui au confirmetan deude. Jaungoico, edo di- vinidadean ezaupidea ain san generala huma- nidadean ze, Lucrecioc saludau eban bere maezue supersticinoan contra jaguizalaco. ¡Ha! Desgracies egonagaiti guisona jaungoico guzurreascoac adoretan, es orregaiti, errazoisco dan humanidades, jaungoico eguiscoaren ezaupide baga aurquitu icen da. Notaric andie- neco filosofoac, politique, eta lecu ereguiec galduteco peligrue gaiti, adoretan bacituen errietaco ydolo falsoac, es orregairi ezautu baric lotute cirian mundue criaduco yzaiteac euquen anditazun eta poderioa (202): anchine- co poetac, filosofoacas batean ponderetan euden mundue ecer ecetati criadu eban jaun- goicoac euquen poderioa, gauce onen ganeraco Homero, Hesodio (sic), Horacio, Virgilio eta Ovideoc (sic) diñoa: admiregarria dala ecer ecetati gauce criaduco Jaungoicoaren escue: Fraisonioc (sic) ydolatran delitue zala jaungoi- co eguiascoa adarau eceitea; baya pecatu onegas aurquitugaiti, errie- c nocie peitean igaroten ciriala jaungoico eguiascoa adoretan: San Cyprianoc diño: erri gueyenac natural dan inder bategas confesean eudela jaungoico eguiascoan existencie; deidar eguiten euden euren groseriasco supersticinoan erdien: ho gaungoico (sic) berac dacuz eta beragan enco- mentauten gara. Deus videt et Deo nos comen-

damus. Erri anchineco eta oreinzucoetan yllun avar nabarrear baño espada, aurquituric divinidadetan ezaupide eta siñosqueria arguiro da, jaungoicoaren ganeco fedea aurquituten dala conforme errazoisco dan naturaleceagas; zartu dalaco divinidadesco siñisqueria dempora gustietan, guisonan errazoyan Parenin (sic) derichon rreligiosoac diño: Chinaco salvajea artean estabela aurquitu, jaungoicoaren ezaupideric esteuquen bat, ofreciduten dituelaco euren sacrificioac ceruco espiritu dan divinidadari; groseriasco gauec bat ycengo lizate ecer ezari (sic) entendimentu eta viciceric esteuquen gauecari, promes eta sacrificioac eguitea aurquituric bada modu onetaco oyn edo cimentue humanidadean Jaungoicoaren ganian euquico siñisqueriagas; cein da fede onen jayosqueria? es besteric (203) espada historie sagra duec yrecasico doctriñea, cein joan dan dempora gustien aures, aspireturic ychi guisonan jaquituri eta guzurren contraco vitoria atara; siñisquera edo fede au aurquitu dalaco, humanidades aurquituco lecu gustien.

Ycasvide bacar eguiasco au humanidadean general dan au, da benetan errazoixcoa, jaungoico eguiascoaren siñisqueria humanexistencie eracusteco pasiñoac egui au guzurregas ezaindu (sic) badeu, guisonac bere pasiñoan guzurrezco ydoloai adoraciñoa emon

badeuzo, da guisonangan dagoan argaltazunen faltea, da guisonan sentiduen errorea bada jaungoico eguiascoaren siñisqueria humanidadean general eta dempora gustietan ycenecoa, ecin expliqueu ley bestegas, espada errazoisco naturaleceagas baño.

¡Ha! Adanen generaciñoan jaungoico eguiascoaren siñisqueria da, araco semiac naturalmentean gurezoari deucem amodio, respeto eta ezaupide langoa, yrecasi semiari esteucela zor bere guresoari amodioa, eta modu onetaco yrecasteac, naturalesa, errazoiya, yqueratuco leuques. Benetaco seme danac, yquesvidean enzunic, iñes eguingo leuque, yquesvide deungui au emoten deucen ondoti, eta joanic bere aytaren besartera, eta emon berari zor deucen amodio, veneraciño eta rrespetos. Ate bat etorri daquigule humanidadeac general, eta dempora gustietan euquico (204) siñisquerian contraco yrecaste eta guzurregas, enzuten badeucegu bere argumentu illun eta consequenciric esteuquen yquesvideari; yllundu eta ychutu leiques gure arimeco potenciec; baya beraganic alde eguinic iqueraturic enzunico guzurrecas, zarturic vioceco sacontazunian, adituric ceru, lur eta euretaco gaueci, euretan aurquituco dot, ateoac quendu gure ycen deusten jaungoicoa Niri aimbet mesede eguinico ayte on eta maitegarria.